

Univerza v Ljubljani

Pravna fakulteta

POKOJNINE V PRIMERU SMRTI ZAVAROVANCA –
VPRAŠANJE (NE)UTEMELJENEGA RAZLIKOVANJA
(magistrsko diplomsko delo)

Avtorica: Nastja Vodenik Kurent

Mentor: prof. dr. Grega Strban, univ. dipl. prav.

Ljubljana, december 2019

Univerza v Ljubljani

Pravna fakulteta

POKOJNINE V PRIMERU SMRTI ZAVAROVANCA –
VPRAŠANJE (NE)UTEMELJENEGA RAZLIKOVANJA
(magistrsko diplomsko delo)

Avtorica: Nastja Vodenik Kurent

Mentor: prof. dr. Grega Strban, univ. dipl. prav.

Ljubljana, december 2019

*Iskreno se zahvaljujem
prof. dr. Gregu Strbanu za strokovno pomoč in usmeritve,
družini in predvsem hčerki pa za podporo in motivacijo.*

POKOJNINE V PRIMERU SMRTI ZAVAROVANCA – VPRAŠANJE (NE)UTEMELJENEGA RAZLIKOVANJA

Avtorica: Nastja Vodenik Kurent

Mentor: prof. dr. Grega Strban, univ. dipl. prav.

POVZETEK

Pokojninsko in invalidsko zavarovanje temeljita na načelu medgeneracijske solidarnosti, vzajemnosti in redistribucije ter predstavljata temelj socialne varnosti v primerih, ko posameznik zaradi starosti ne more ali ne želi več aktivno sodelovati na trgu dela.

Slovenski pravni red poleg izvirnih pravic, ki iz omenjenega zavarovanja izhajajo, loči tudi dve izvedeni pravici za primer zavarovančeve smrti, in sicer vdovsko in družinsko pokojnino. Obe sta urejeni z Zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2) in ju ob izpolnjevanju zakonsko določenih pogojev lahko pridobijo ožji družinski člani zavarovanca oziroma uživalca pokojnine po njegovi smrti.

Zakonodajalec je zavezan stremeti k vzpostavljanju in ohranjanju enakosti pred zakonom, vendar pa se v določenih življenjskih situacijah izraža neenaka obravnava posameznikov, na primer z vidika spola, spolne usmerjenosti, zakonskega stanu, časa spočetja otroka, ki se ob smrti očeta še ne rodi, kroga družinskih članov in davčne obravnave. Zakonodajalčeva naloga je tovrstne neenakosti odpraviti in sanirati, hkrati pa tudi vzpostaviti sistem, ki bo preživel demografske spremembe in spremembe v načinu življenja moderne družbe.

Ključne besede: socialna varnost, socialno zavarovanje, pokojninsko zavarovanje, zavarovanec, izvedena pravica, vdovska pokojnina, družinska pokojnina, smrt, enakost pred zakonom, neenakost

PENSIONS IN CASE OF DEATH OF THE INSURED – THE QUESTION OF (UN)JUSTIFIED DIFFERENTIATION

Author: Nastja Vodenik Kurent

Menthor: Grega Strban, PhD

ABSTRACT

Pension and disability insurance are based on the principle of intergenerational solidarity, reciprocity and redistribution, and lays the foundations to social security in cases when an individual is unable or unwilling to actively participate in the labor market due to the age.

In addition to the original rights arising from the insurance, the Slovenian legal order also separates two derived rights in case of the insured's death, namely widow's and family pension. Both rights are regulated by the Law on Pension and Disability Insurance (IPDI-2) and can be acquired by immediate family after the death of the insured or the beneficiary of the pension in case of fulfilling all statutory conditions.

The legislator is obliged to strive for the establishment and maintenance of equality before the law, but in certain life situations, unequal treatment of individuals is expressed, for example, in terms of gender, sexual orientation, marital status, conception of a child, who is not born at the time of the father's death, family members and tax treatment. The legislator's task is to eliminate and remediate such inequalities and at the same time to establish a system that will stand demographic changes and life changes of a modern society.

Key words: social security, social insurance, pension insurance, the insured, derived right, widow's pension, family pension, death, equality before the law, inequality

KAZALO VSEBINE

1.	UVOD.....	1
2.	NAČELA POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA	2
3.	PRAVICE V PRIMERU SMRTI ZAVAROVANCA – UREDITEV PO TRENUTNO VELJAVNEM ZPIZ-2.....	5
3.1.	VDOVSKA POKOJNINA.....	5
3.2.	DRUŽINSKA POKOJNINA	8
3.3.	ODMERA VDOVSKE IN DRUŽINSKE POKOJNINE	10
3.3.1.	Odmera vdovske pokojnine	11
3.3.2.	Odmera družinske pokojnine	11
3.3.3.	Pridobitev in prenehanje pravice do vdovske ali družinske pokojnine.....	13
4.	SPLOŠNO O ENAKOSTI IN NEENAKOSTI.....	14
4.1.	ENAKOST IN NEENAKOST NA PODROČJU UREDITVE VDOVSKE POKOJNINE	15
4.1.1.	STAROST IN PREHODNO OBDOBJE – RAZLIKOVANJE GLEDE NA PREJŠNJO UREDITEV .	15
4.1.2.	NEENAKOST Z VIDIKA SPOLA.....	16
4.1.3.	NEENAKOST Z VIDIKA SPOLNE USMERJENOSTI.....	17
4.1.4.	NEENAKOST GLEDE NA ČAS ROJSTVA ZAVAROVANČEVEGA OTROKA.....	18
4.1.5.	NEENAKOST PRI OBRAVNAVI ZAKONSKE ZVEZE IN DRUGE PARTNERSKE SKUPNOSTI .	18
4.2.	ENAKOST IN NEENAKOST NA PODROČJU UREDITVE DRUŽINSKE POKOJNINE	19
4.2.2.	KROG DRUŽINSKIH ČLANOV	19
4.2.3.	NEENAKOST PREJEMNIKOV DRUŽINSKE POKOJNINE Z DAVČNEGA VIDIKA.....	19
5.	PRIMERJALNO PRAVO	21
5.1.	DANSKA	21
5.2.	VELIKA BRITANIJA.....	21
5.3.	NIZOZEMSKA	22
5.4.	ŠVEDSKA.....	23
5.5.	ŠPANIJA	23
5.6.	NEMČIJA	24
5.7.	ISLANDIJA	24
5.8.	ŠVICA	24
6.	SMISELNOST INSTITUTA PRAVIC ZA PRIMER ZAVAROVANČEVE SMRTI	26
7.	ZAKLJUČEK.....	28
8.	VIRI IN LITERATURA.....	30
8.1.	MONOGRAFIJE	30
8.2.	ČLANKI IN PRISPEVKI	30

8.3.	PRAVNI VIRI	30
8.4.	SODNE ODLOČBE.....	31
8.5.	INTERNETNI VIRI.....	31

1. UVOD

Pokojninsko zavarovanje je, skupaj z invalidskim zavarovanjem, sistem pravil, namenjen zagotavljanju socialne varnosti v primerih, ko posameznika prizadenejo določeni dogodki – smrt, poškodba, bolezen, starost ali odvisnost od oskrbe drugega.¹

Pravice, ki iz tovrstnega zavarovanja izhajajo, so tako eno osnovnih orodij, ki zagotavljajo določeno stopnjo materialne varnosti posameznika in njegove družine v primerih, ko je na tak ali drugačen način oteženo ali onemogočeno pridobivanje sredstev za preživljanje. Posledično se v socialni državi vzpostavi sistem, ki z nadomestitvijo sredstev ali vsaj dela sredstev (oziroma kritjem povečanih stroškov) posamezniku omogoči preživetje.

Glede na to, da je pokojninsko zavarovanje eden od temeljev socialne varnosti, pravice, ki iz njega izhajajo, pa temeljne človekove pravice, je prav, da nekaj besed namenimo tudi sami socialni varnosti. Njeno bistvo je, kot nakaže že sama besedna zveza, predvsem varnost posameznika ali skupine oseb, ki so se znašli v določeni življenjski situaciji, katere posledica je bilo prikrajšanje v ekonomskem smislu. V večini gre pri tem za primere, ki niso ravno predvidljivi, zato družba in država pri tem priskočita na pomoč v obliki vzpostavitve določenih sistemov. Ti se načeloma financirajo iz prispevkov zavarovancev in njihovih delodajalcev, pri čemer je osnova posameznikova plača, stopnja prispevka pa je odvisna od v tistem trenutku veljavne zakonodaje.²

Zgoraj omenjene pravice, kot že rečeno, ne vplivajo le na posameznika, ki ga določena življenjska situacija doleti, pač pa tudi na njegovo družino, predvsem v primeru posameznikove smrti. Ravno temu vidiku sem se v magistrskem diplomskem delu posvetila in preverila, ali trenutno veljavna zakonodaja v tem delu na kakšni točki, utemeljeno ali pa ne, razlikuje različne skupine ljudi.

Na začetku magistrskega diplomskega dela je omenjenih nekaj temeljnih načel pokojninskega zavarovanja, nato pa sledi podrobnejša obravnava vdovske in družinske pokojnine, kot je trenutno zakonsko urejena, obravnava neenakosti na področju pravic za primer zavarovančeve smrti ter kratka primerjava s pravicami za primer smrti v osmih drugih evropskih državah. Na podlagi tega magistrsko diplomsko delo zaključujem z ugotovitvami, kakšen smisel ima slovenska ureditev vdovske in družinske pokojnine v današnjem času.

¹ A. Cvetko, PRAVICE IZ POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA PO NOVM ZAKONU IN ZAKON O POKOJNINSKEM IN INVALIDSKEM ZAVAROVANJU (2000), str. 15.

² A. Cvetko, M. Kalčič, P. Pogačar, PREGLED POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA S KOMENTARJEM IN SODNO PRAKSO (2009), str. 36–38.

2. NAČELA POKOJNINSKEGA ZAVAROVANJA

Pokojninsko zavarovanje temelji na dveh osnovnih načelih, in sicer:

- načelo (medgeneracijske) solidarnosti in
- načelo vzajemnosti.

Solidarnost je pojem, ki sicer ni pravna kategorija, se pa v pravu ves čas pojavlja, že od rimskega prava dalje. Tesno je povezana s pojmom pravičnosti, v njenem bistvu pa pomeni sodelovanje med ljudmi, nekakšno bratstvo, kot se je izrazila že *Splošna deklaracija človekovih pravic Organizacije združenih narodov*.³

Načelo medgeneracijske solidarnosti je v pravu socialne varnosti najpomembnejše in se nanaša predvsem na socialne odnose, torej odnose med različnimi skupinami ljudi v določeni skupnosti, v kateri so le-ti vzajemno odvisni drug od drugega. Osnovni namen pokojninskega zavarovanja je predvsem porazdelitev tveganja, ki ga prinaša dolgo življenje, v zvezi s pomanjkanjem dohodkov v starosti, na večje število oseb, ki so enako ogrožene. Medgeneracijska solidarnost pomeni prav to – pripravljenost posameznika v okviru skupnosti deliti in združevati tveganja ter sprejeti učinke slednjega.⁴ Z združevanjem tveganja posamezniki na tak način, torej s sodelovanjem v javni pokojninski shemi, dosežejo večjo korist, kot bi jo dosegli na privatnem trgu.⁵

Teorija poleg medgeneracijske solidarnosti sicer loči še vertikalno, horizontalno in obrnjeno solidarnost. Vertikalna solidarnost je solidarnost med osebami z višjimi in nižjimi dohodki.⁶ Kaže se predvsem v pokojninski osnovi, glede katere je Ustavno sodišče ugotovilo, da zakonodajalec v okviru proste presoje določa najvišjo in najnižjo pokojninsko osnovo pa tudi razmerje med njima. S tem sledi načelu solidarnosti in hkrati ne nasprotuje načelu socialne države (2. člen Ustave) ter pravici do socialne varnosti (50. člen Ustave), poskrbi pa za enakost vseh upokojencev pred zakonom.⁷

Horizontalna solidarnost se od vertikalne loči glede na merilo razlikovanja – pri tem merilo razlikovanja ni višina prejemkov, ampak druge osebne okoliščine, kot so zdravje, spol, družinsko stanje in podobno.

³ G. Strban, Solidarnost in samoodgovornost, v: *Odsev dejstev v pravu – Da mihi facta, dabo tibi ius, Liber amicorum Janez Kranjc*, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani (2019), str. 385.

⁴ M. Papež, J. Kuhelj, A. Dobrina, I. Štrumbelj Trontelj, A. Rangus, M. Žiher, *NOVI VELIKI KOMENTAR ZAKONA O POKOJNINSKEM IN INVALIDSKEM ZAVAROVANJU ZPIZ-2 S PODROČJA OBVEZNEGA IN POKLICNEGA ZAVAROVANJA* (2014), str. 25, 26.

⁵ A. Rangus, *Reforma obveznega pokojninskega zavarovanja v luči temeljnih načel slovenskega pokojninskega sistema*, v: *Delavci in delodajalci, 1/2016/XVI* (2016), str. 43.

⁶ G. Strban, Solidarnost in samoodgovornost, v: *Odsev dejstev v pravu – Da mihi facta, dabo tibi ius, Liber amicorum Janez Kranjc*, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani (2019), str. 388.

⁷ Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-36/00 z dne 11. 12. 2003.

Vsi zavarovanci, ne glede na osebne okoliščine, namreč plačujemo enake prispevke, kljub temu, da nas, kar se tiče tveganj v pokojninskem zavarovanju, osebne okoliščine v resnici razlikujejo.⁸

V teoriji obstaja tudi obrnjena solidarnost, ki se izrazi v primerih, ko so osebe z nižjimi dohodki solidarne z osebami, katerih dohodki so višji. Tako je na primer pri prostovoljnih dodatnih pokojninskih zavarovanjih, kjer tisti, ki so vključeni, pri tem uživajo določene davčne olajšave, medtem ko osebe z nižjimi dohodki, ki tovrstnih zavarovanj nimajo sklenjenih, ker si jih ne morejo privoščiti, davke prav tako plačajo, do davčnih olajšav pa niso upravičeni. Podobno se obratna solidarnost pokaže tudi pri osebah z dvojnimi statusom delavca in upokojenca, ki prejemajo pokojnino kljub temu, da so očitno še vedno zmožne opravljati delo in se jim dohodek zaradi polne zaposlitve tudi po upokojitvi ni zmanjšal.⁹

Načelo vzajemnosti, drugo bistveno načelo pokojninskega zavarovanja, pomeni predvsem združevanje virov financiranja in tveganj na eni strani, na drugi strani pa prerazporeditev upravičenosti. To pomeni, da vsak posameznik v sistem prispeva določeno vsoto, ki je odvisna od njegovega dohodka in premoženjskih zmožnosti, medtem ko je koriščenje sistema odvisno od njegovih potreb. Prispevamo torej po svojih zmožnostih, pravice pa koristimo v skladu s svojimi potrebami. Posledično to tudi pomeni, če načelo vzajemnosti povežemo z načelom medgeneracijske solidarnosti, da generacija, ki v sistem prispeva v tem trenutku, financira potrebe prejšnje generacije, potrebe sedanje generacije pa bo financirala šele naslednja.¹⁰

Prav tako pomembno načelo, ki ga Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2)¹¹ sicer ne omenja izrecno, ima pa prav tako velik pomen, je načelo prerazdelitve ali redistribucije. Slednje v praksi pravzaprav pomeni prerazporeditev bogastva med »bogatimi« in »revnimi«, med tistimi, ki so morda v socialno blagajno prispevali manj, pa so njihove potrebe in z njimi koriščenje pravic večje, in tistimi, ki so prispevali več, njihove potrebe pa so manjše. Navedeno pomeni velik odstop od zavarovalniških načel na trgu zavarovalništva.¹² Trg zavarovalništva namreč deluje ravno nasprotno, koriščenje pravic in sredstev pa je tu popolnoma odvisno od lastnega vlaganja v sistem. Prav zato dodatno vlaganje tudi ni obvezno; absurdno bi bilo namreč zahtevati, da posamezniki v zavarovalno »blagajno« prispevajo več, kot so glede na dohodke sploh zmožni. So pa seveda dodatna zavarovanja, ki so zasebna in ponujena na trgu zavarovalništva, v primeru dogodka, kot je denimo smrt posameznika,

⁸ G. Strban, Solidarnost in samoodgovornost, v: *Odsev dejstev v pravu – Da mihi facta, dabo tibi ius, Liber amicorum* Janez Kranjc, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani (2019), str. 389.

⁹ G. Strban, Solidarnost in samoodgovornost, v: *Odsev dejstev v pravu – Da mihi facta, dabo tibi ius, Liber amicorum* Janez Kranjc, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani (2019), str. 390.

¹⁰ A. Rangus, Reforma obveznega pokojninskega zavarovanja v luči temeljnih načel slovenskega pokojninskega sistema, v: *Delavci in delodajalci, 1/2016/XVI* (2016), str. 43.

¹¹ Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 96/12, 39/13, 99/13 – ZSVarPre-C, 101/13 – ZIPRS1415, 44/14 – ORZPIZ206, 85/14 – ZUJF-B, 95/14 – ZUJF-C, 90/15 – ZIUPTD, 102/15, 23/17, 40/17 in 65/17; v nadaljevanju ZPIZ-2).

¹² A. Rangus, Reforma obveznega pokojninskega zavarovanja v luči temeljnih načel slovenskega pokojninskega sistema, v: *Delavci in delodajalci, 1/2016/XVI* (2016), str. 44.

vir dodatne finančne pomoči, ki ne zagotavlja več zgolj osnovnih sredstev za preživetje, pač pa nekaj več – odvisno od preteklega samostojnega prispevanja. Javno zavarovanje deluje nasprotno. Ravno zgoraj omenjena redistribucija je tista razlika, ki javno zavarovanje jasno ločuje od zasebnega, s tem pa omogoča izpolnjevanje prej omenjenih načel v celoti.

Poleg že omenjenih načel naj omenim še načelo samoodgovornosti, ki odgovornosti za delovanje pokojninskega sistema ne nalaga zgolj državi, pač pa tudi delodajalcem in zavarovancem, ki so dolžni plačevati prispevke in prispevati v pokojninsko blagajno, hkrati pa morajo biti toliko odgovorni, da s pomočjo tistim, ki že potrebujejo podporo v obliki pokojnine, upravičujejo svojo pravico koriščenja temu namenjenih financ v prihodnosti.¹³ Samoodgovornost je tista, ki solidarnost omejuje. Ko se je posameznik primoran soočiti z življenjskim dogodkom, ki pomeni izpad dohodka ali povečanje tveganja in tega bremena ni sposoben nositi sam, mu na pomoč v obliki solidarnosti priskoči družba. Vendar pa tovrstna pomoč od posameznika hkrati zahteva ravnanje, s katerim bo zmanjšal možnost nastanka tovrstnega socialnega primera oziroma ga, kolikor je v njegovi moči, čimprej odpravil. Solidarnost in samoodgovornost sta tako neločljivo povezani, podobno kot na primer pravica in dolžnost.¹⁴

Posebnega pomena pa je tudi medgeneracijska pravičnost in enakost, ki vsa zgoraj naštetna načela povezuje v urejeno celoto in sistemu zagotavlja določeno stopnjo brezčasnosti.¹⁵

¹³ A. Rangus, Reforma obveznega pokojninskega zavarovanja v luči temeljnih načel slovenskega pokojninskega sistema, v: Delavci in delodajalci, 1/2016/XVI (2016), str. 44–45.

¹⁴ G. Strban, Solidarnost in samoodgovornost, v: Odsev dejstev v pravu – Da mihi facta, dabo tibi ius, Liber amicorum Janez Kranjc, Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani (2019), str. 391.

¹⁵ A. Rangus, Reforma obveznega pokojninskega zavarovanja v luči temeljnih načel slovenskega pokojninskega sistema, v: Delavci in delodajalci, 1/2016/XVI (2016), str. 45.

3. PRAVICE V PRIMERU SMRTI ZAVAROVANCA – UREDITEV PO TRENUTNO VELJAVNEM ZPIZ-2

ZPIZ-2 predvideva dve pravici v primeru zavarovančeve smrti, urejeni v posebnem poglavju *Pravice za primer zavarovančeve smrti*, in sicer v členih od 52 do 61. Ti dve pravici sta:

- vdovska pokojnina in
- družinska pokojnina.

52. člen ZPIZ-2 določa, da lahko vdova, vdovec ali drug družinski član pridobi pravico do uživanja zavarovančeve pokojnine po njegovi smrti, če je zavarovanec pred smrtjo izpolnil določene pogoje, in sicer:

- je izpolnil pogoje za pridobitev pravice do starostne, predčasne ali invalidske pokojnine, pri tem pa se smrt zavarovanca šteje kot 1. kategorija invalidnosti ali
- je bil uživalec starostne, predčasne ali invalidske pokojnine iz obveznega zavarovanja ali uživalec pravic na podlagi invalidnosti iz obveznega zavarovanja.

Dopolnitev pokojninske dobe ni pogoj v primeru, da je zavarovanec oziroma uživalec pravic umrl iz razloga poklicne bolezni ali poškodbe pri delu. Smrt zavezanca oziroma uživalca pravic pa ZPIZ-2 enači tudi s pravnomočno odločbo o njegovi razglasitvi za mrtvega.¹⁶

Ob izpolnitvi pogojev, opisanih v 52. členu ZPIZ-2, torej vdovec oziroma vdova in ostali družinski člani lahko pridobijo pravico do uživanja pokojnine. Kdo so ostali družinski člani, zakon definira v nadaljnjih členih, zato o tem v nadaljevanju.

3.1. VDOVSKA POKOJNINA

ZPIZ-2 kot eno od pravic za primer smrti opredeljuje vdovsko pokojnino, ki je v 7. členu zakona definirana kot »pokojninski prejemek, ki pripada preživeli zakonski partnerici ali partnerju (v nadaljnjem besedilu: partner) po umrlem zavarovancu ali uživalcu pokojnine, ob izpolnjevanju določenih pogojev pa tudi razvezanemu zakoncu, partnerju v zunajzakonski skupnosti ali partnerju v registrirani istospolni partnerski skupnosti, če izpolnjuje pogoje, ki jih določa ta zakon«. ¹⁷

¹⁶ 52. člen ZPIZ-2.

¹⁷ 40. točka 7. člena ZPIZ-2.

Pojem zunajzakonske skupnosti je definiran v *Družinskem zakoniku* (v nadaljevanju: DZ)¹⁸, ki v 4. členu določa, da je zunajzakonska skupnost dalj časa trajajoča skupnost moškega in ženske, ki nista sklenila zakonske zveze, pa ni razlogov, da ta med njima ne bi veljala. Taka skupnost ima na vseh področjih enake pravne posledice kakor zakonska zveza, razen če zakon določa drugače.¹⁹ Zgolj obstoj življenjske skupnosti pa v praksi, tako tudi Vrhovno sodišče RS, ni zadosten razlog za priznanje obstoja zunajzakonske skupnosti. Da bi zunajzakonskemu partnerju oziroma partnerici pripadale enake pravne posledice na vseh področjih, morajo med njima obstajati tudi druge okoliščine, vezane na medsebojno čustveno navezanost, zaupanje in pomoč.²⁰

Zunajzakonski skupnosti je bila v pravnih posledicah enaka tudi neregistrirana istospolna partnerska skupnost, ki v ZPIZ-2 ni izrecno omenjena in urejena. Ravno glede pravice do vdovske pokojnine je zaradi tega Vrhovno sodišče RS zavzelo stališče, da je namen vdovske pokojnine zagotovitev socialne varnosti družinskih članov, ki po smrti zavarovanca oziroma uživalca pokojnine ostanejo nepreskrbljeni. Pri tem je vseeno, ali gre za zunajzakonskega partnerja ali istospolnega partnerja, saj je v vsakem primeru njun položaj enak.²¹ Uveljavitev Zakona o partnerski zvezi (v nadaljevanju: ZPZ)²² je pojem neregistrirane istospolne partnerske skupnosti nadomestilo s pojmom neskljenjene partnerske zveze ter jo tudi zakonsko v 3. členu izenačilo z zunajzakonsko zvezo. ZPZ tako kot *lex specialis* velja tudi na področju pokojnin, kar pomeni, da pri ureditvi istospolne partnerske skupnosti in (vdovske) pokojnine ne gre več za pravno praznino.

Pogoji, ki jih mora izpolnjevati vdova ali vdovec za pridobitev vdovske pokojnine, so v skladu s 53. členom ZPIZ-2 naslednji:

- dopolnitev 58 let starosti;
- popolna nezmožnost za delo ob smrti zakonca ali v enem letu po njegovi smrti;
- eden ali več otrok, ki imajo pravico do družinske pokojnine po umrllem, vdova ali vdovec pa ima do njih dolžnost preživljanja.²³

Starostni prag, ki ga mora doseči vdova ali vdovec za pridobitev vdovske pokojnine glede na prvo alinejo, je precej višji, kot je bil določen z ZPIZ-1, in sicer za 5 let, s tem pa je njena pridobitev v primerjavi s prejšnjo ureditvijo precej otežena. Je pa nova zakonodaja to otežitev malenkost omilila z uvedbo prehodnega obdobja. V času od leta 2013 do 2021 se starostna meja za pridobitev pravice do

¹⁸ Družinski zakonik (Uradni list RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg in 22/19; v nadaljevanju: DZ).

¹⁹ 1. odstavek 4. člena DZ.

²⁰ Sodba Vrhovnega sodišča RS št. VIII Ips 124/2008 z dne 23. 2. 2010.

²¹ Sodba Vrhovnega sodišča RS št. VIII Ips 326/2016 z dne 9. 5. 2017.

²² Zakon o partnerski zvezi (Uradni list RS, št. 33/16; v nadaljevanju: ZPZ).

²³ 1. odstavek 53. člena ZPIZ-2.

vdovske pokojnine sicer viša, vendar postopoma, vsako leto za dodatnih 6 mesecev. Starost 58 let, ki je določena v ZPIZ-2, bo tako v celoti uveljavljena šele leta 2022.²⁴

Za pridobitev vdovske pokojnine ni potrebno, da so izpolnjeni vsi trije pogoji, zapisani zgoraj. Popolna nezmožnost za delo oziroma obstoj otrok dopuščata pravico do pridobitve vdovske pokojnine ne glede na starost vdovca ali vdove.

Popolno nezmožnost za delo v skladu s 181. členom ZPIZ-2 ugotavljajo izvedenski organi zavoda in glede na 59. člen ZPIZ-2 pomeni I. kategorijo invalidnosti. V skladu s 63. členom ZPIZ-2 to torej pomeni, da oseba ni več sposobna opravljati organiziranega pridobitnega dela, ni zmožna opravljati svojega poklica in hkrati nima več preostale delovne zmožnosti.²⁵

V primeru, da vdova ali vdovec postane popolnoma nezmožen za delo v času trajanja pravice do vdovske pokojnine, ki mu pripada zaradi izpolnjevanja pogoja iz tretje alineje – torej obstoja enega ali več otrok, ki jih je potrebno preživljati, obdrži pravico do vdovske pokojnine, dokler popolna nezmožnost za delo traja, ne glede na to, ali otroci vmes že dopolnijo mejno starost, ko jih ni potrebno več preživljati, kar je razloženo v nadaljevanju.

Tretji možni razlog za pridobitev vdovske pokojnine je en ali več otrok, ki imajo pravico do družinske pokojnine, vdova ali vdovec pa ima do njih dolžnost preživljanja.

Ugotavljanje dolžnosti preživljanja je urejeno v DZ, ki v 183. členu določa, da so starši dolžni preživljati otroke do polnoletnosti in jim zagotoviti življenjske razmere, potrebne za otrokov razvoj. Starši morajo preživljati otroka tudi po polnoletnosti v primeru, da je vpisan v srednješolsko izobraževanje, višješolski strokovni študij ali visokošolski študij, če se redno šola in ni zaposlen ali vpisan v evidenco brezposelnih oseb, vendar le do prvega zaključka programa, v katerega je vpisan, najdlje pa do otrokovega dopolnjenega 26. leta. V primeru, da otrok v tem času sklene zakonsko zvezo ali živi v zunajzakonski skupnosti, ga morajo starši preživljati samo, če ga ne more preživljati zakonec ali zunajzakonski partner. Če starši preživljajo otroka, vendar ne v svojem gospodinjstvu, morajo prispevati k njegovemu preživljanju v obliki preživnine v mesečnem znesku. DZ v 184. členu določa še, da starši niso oproščeni obveznosti preživljanja v primeru, ko jim je odvzeta ali omejena starševska skrb ali če je otrok ob izreku ukrepa trajnejšega značaja nameščen k drugi osebi, v rejništvo, zavod ali pod skrbništvo.

Četrti odstavek 53. člena ZPIZ-2 določa še eno izjemo – v primerih, ko sta posameznik ali posameznica pridobila pravico vdovske pokojnine na podlagi izpolnjenih pogojev iz druge ali tretje alineje zgoraj,

²⁴ M. Papež, J. Kuhelj, A. Dobrina, I. Štrumbelj Trontelj, A. Rangus, M. Žiher, NOVI VELIKI KOMENTAR ZAKONA O POKOJNINSKEM IN INVALIDSKEM ZAVAROVANJU ZPIZ-2 (2014), str. 159, 160.

²⁵ 63. člen ZPIZ-2.

med trajanjem same pravice pa dopolni starost 58 let, pravico trajno obdrži. Če pa mu pravica preneha pred 58. letom, pridobljena pa je bila po 53. letu, jo v trenutku, ko dopolni 58 let, lahko znova uveljavi.

Ker pa nobena življenjska situacija ni tako enoznačna, da bi jo zakonodaja lahko uredila z nekaj osnovnimi primeri, je v 54. členu ZPIZ-2 urejena tudi pridobitev vdovske pokojnine v posebnih primerih, in sicer ima pravico do vdovske pokojnine poleg zgoraj naštetih tudi:

- vdova, ki se ji otrok umrlega zavarovanca oziroma uživalca pravic rodi najkasneje 300 dni po njegovi smrti – ta ima pravico od smrti naprej;
- razvezani zakonec, ki ima v skladu s sodno odločbo ali sporazumom pravico do preživnine in jo je užival do smrti bivšega zakonca; v primeru, da ima pravico do vdovske pokojnine tudi zakonski ali zunajzakonski partner iz kasnejše zveze, imata pravico do vdovske pokojnine ob izpolnjevanju ostalih pogojev oba, in sicer kot souživalca;
- oseba, ki je zadnja tri leta pred smrtjo živela z zavarovancem oziroma uživalcem pravic v življenjski skupnosti, ki je izenačena z zakonsko zvezo, oziroma je z njim živela zadnje leto pred smrtjo in je z njim kadarkoli v preteklosti imela otroka.

V primeru iz druge alineje, ko si eno vdovsko pokojnino delita dve osebi kot souživalca, je Vrhovno sodišče RS sklenilo, da se vdovska pokojnina v takih primerih odmeri samo enkrat, nato pa razdeli med upravičene osebe. Če sta obe osebi upravičeni zgolj do vdovske pokojnine, se ta razdeli na enaka dela, če pa je ena od oseb upravičena do predčasne, starostne ali invalidske pokojnine in zahteva zgolj del vdovske pokojnine, pa drugi osebi pripade celoten preostanek vdovske pokojnine.²⁶

3.2. DRUŽINSKA POKOJNINA

Slovenska zakonodaja kot eno od pravic za primer zavarovančeve smrti priznava tudi družinsko pokojnino. Ta je urejena v členih od 55 do 62 ZPIZ-2, 7. člen ZPIZ-2 pa jo definira kot »pokojninski prejemek, ki pripada družinskim članom umrle upokojenke ali upokojenca (v nadaljnjem besedilu: upokojenec) ali zavarovanca, ki je dopolnil določeno pokojninsko dobo, če izpolnjujejo pogoje, ki jih določa ta zakon«.²⁷

Pojem družinska pokojnina zajema torej družinske člane umrle osebe, ki izpolnjujejo določene zakonske pogoje, in sicer najprej tiste, naštetje v 52. členu ZPIZ-2, ki so omenjeni zgoraj, poleg tega pa so uživalci družinske pokojnine v skladu s 55. členom ZPIZ-2 lahko zgolj otroci in pastorki, vnuki ter drugi otroci brez staršev, ki jih je umrl oziroma umrla preživljala. Pravico do družinske pokojnine imajo tudi starši, ki jih je bil umrl še vedno dolžan preživljati v skladu z določili ZZZDR. Šteje se, da so brez staršev tudi vnuki in drugi otroci, katerih starši so še živi, pa so ti popolnoma nezmožni za delo.

²⁶ Sklep Vrhovnega sodišča RS št. VIII Ips 210/2009 z dne 18. 4. 2011.

²⁷ 12. točka 7. člena ZPIZ-2.

ZPIZ-2 konkretno ureja pojem preživljanja v 56. členu. Šteje se namreč, da je zavarovanec oziroma uživalec pravice preživljal družinskega člana, če je imel skupaj z njim ob smrti stalno prebivališče in hkrati njegov povprečni mesečni dohodek ni bil višji od 29 % najnižje tedaj veljavne pokojninske osnove. Med dohodke šteje tudi katastrski dohodek in drugi dohodki, upoštevani pri odmeri dohodninske osnove, ne pa denarna socialna pomoč, za katero relevantna zakonodaja tako določa. V primeru, da sta oba starša, ki ju je zavarovanec oziroma uživalec pravic preživljal, še živa, se, ne glede na to, ali prejema dohodek eden ali oba, pri ugotavljanju povprečnega mesečnega dohodka, dohodki enega od staršev delijo na oba. Če pa družinski član nima ali ni imel skupnega stalnega prebivališča z zavarovancem oziroma uživalcem pravic, se šteje, da ga je slednji preživljal, če mu je v koledarskem letu pred smrtjo redno mesečno dajal denarna sredstva najmanj v višini 29 % najnižje pokojninske osnove za tisto leto.²⁸

Glede rednega mesečnega preživljanja se je izreklo tudi Vrhovno sodišče RS, ki je poudarilo, da niso dovolj občasni prispevki, pač pa mora iti za zagotavljanje rednih mesečnih dohodkov za namen preživljanja, da lahko govorimo o preživljanju in da je izpolnjen pogoj za pridobitev družinske pokojnine.²⁹

Kar se tiče otrok, je temeljni pogoj za pridobitev pravice do družinske pokojnine njihova starost. Pravico do družinske pokojnine imajo v vsakem primeru do dopolnjenega 15. leta starosti. Po 15. letu morajo izpolnjevati tudi druge pogoje, kot je na primer poklicno oziroma strokovno usposabljanje, zdravstveno stanje ali iskanje zaposlitve. V primeru, da se torej otrok šola, pravico do družinske pokojnine obdrži tudi po 15. letu starosti, vendar najkasneje do dopolnjenega 26. leta starosti. Obdobje prejemanja družinske pokojnine se ne more podaljšati, tako kot se je lahko v skladu s prej veljavnim ZPIZ-1, ne glede na to, ali obstajajo kakšne osebne okoliščine (kot na primer rojstvo otroka, zdravstvene težave in podobno), zaradi katerih je upravičenec prekinil šolanje pred tem letom.

Pojem šolanje v tem primeru zajema tako primarno kot tudi sekundarno in terciarno šolanje. Prav tako za upravičenost do družinske pokojnine ni pomembno, v kateri državi se posameznik šola in na kakšen način je to šolanje financirano.

Drugi odstavek 56. člena dopušča izjemo, in sicer lahko otrok, ki v letu smrti staršev ne izpolnjuje pogojev za vstop v višji letnik šolanja, koristi pravico do konca naslednjega šolskega leta. Če otrok že koristi pravico do družinske pokojnine zaradi smrti enega od staršev, pa izgubi še drugega in iz tega razloga ne zaključi letnika, obdrži pravico do družinske pokojnine po prvem staršu, dobi pa tudi tako imenovan status dvojne sirote in pravico do družinske pokojnine še po drugem umrlem staršu.³⁰

²⁸ 56. člen ZPIZ-2.

²⁹ Sodba Vrhovnega sodišča RS št. VIII Ips 392/2006 z dne 27. 9. 2007.

³⁰ M. Papež, J. Kuhelj, A. Dobrina, I. Štrumbelj Trontelj, A. Rangus, M. Žiher, NOVI VELIKI KOMENTAR ZAKONA O POKOJNINSKEM IN INVALIDSKEM ZAVAROVANJU ZPIZ-2 S PODROČJA OBVEZNEGA IN POKLICNEGA ZAVAROVANJA (2014), str. 166–168.

Otroci, ki so popolnoma nezmožni za delo, imajo pravico do družinske pokojnine, dokler taka nezmožnost obstaja. Če hkrati izpolnjujejo tudi starostni pogoj, pridobitev pravice ni pogojena z drugimi pogoji, če pa otrok postane popolnoma nezmožen za delo po dopolnitvi starostne meje, do katere pravica v skladu z zakonom pripada, pa mora biti izpolnjen dodatni pogoj za pridobitev – umrli je moral takega otroka preživljati do svoje smrti.³¹

Glede navedenega se je izreklo tudi Vrhovno sodišče RS, ki je poudarilo, da mora biti za priznanje pravice do družinske pokojnine obvezno izpolnjen pogoj preživljanja pred smrtjo. Če je potomec postal popolnoma nezmožen za delo šele po smrti starša, mu pravica do družinske pokojnine samo na podlagi nezmožnosti za delo ne pripada. V konkretnem primeru je šlo za osebo, ki je bila v času očetove smrti zaposlena in se je preživljala sama, po očetovi smrti pa je postala invalid I. kategorije invalidnosti in zaprosila za družinsko pokojnino. Pogoj preživljanja ob smrti ni bil izpolnjen, zato ta oseba do družinske pokojnine na tej podlagi ni bila upravičena.³²

Pastorke, vnuke, druge otroke brez staršev in starše, ki jih je umrli zavarovanec oziroma uživalec pravic preživljal, ZPIZ-2 s skupnim imenom imenuje drugi družinski člani. Starši pridobijo pravico do družinske pokojnine v primeru, da so ob smrti umrlega že dopolnili starost 60 let ali pa so bili ob smrti umrlega popolnoma nezmožni za delo. Pastorki, vnuki in drugi otroci brez staršev pa pravico do družinske pokojnine pridobijo ob izpolnjevanju enakih pogojev, kot veljajo za otroke v skladu s 57. členom ZPIZ-2.³³

3.3. ODMERA VDOVSKE IN DRUŽINSKE POKOJNINE

Obe vrsti pokojnine, tako vdovska kot družinska, sta izvedeni pravici. Osnova za njuno odmero je višina pokojnine, ki jo je prejemal umrli zavarovanec oziroma uživalec pravic. V primeru, da je uživalec ob smrti prejemal pokojnino, se kot osnova za odmero vdovske ali družinske pokojnine šteje višina, do katere je bil prejemnik upravičen na dan smrti. Enako velja, kadar je posameznik užival pokojnino ali sorazmeren del pokojnine na podlagi mednarodnih pogodb – osnova je v tem primeru sorazmerni del pokojnine umrlega.³⁴

Pri izračunu osnove za odmero pokojnine je potrebno upoštevati zakonske določbe o najnižji in najvišji pokojninski osnovi, najnižja osnova za odmero družinske ali vdovske pokojnine pa mora znašati najmanj 33 % pokojninske osnove.³⁵

³¹ 57. člen ZPIZ-2.

³² Sodba Vrhovnega sodišča št. III Ips 18/2018 z dne 2. 10. 2018.

³³ 58. člen ZPIZ-2.

³⁴ M. Papež, J. Kuhelj, A. Dobrina, I. Štrumbelj Trontelj, A. Rangus, M. Žiher, NOVI VELIKI KOMENTAR ZAKONA O POKOJNINSKEM IN INVALIDSKEM ZAVAROVANJU ZPIZ-2 S PODROČJA OBVEZNEGA IN POKLICNEGA ZAVAROVANJA (2014), str. 171, 172.

³⁵ 60. člen ZPIZ-2.

Vdovska ali družinska pokojnina posamezniku ne pripade avtomatično, pač pa je potrebno zahtevo za priznanje pravice na posebnem obrazcu predložiti na območni enoti Zavoda za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.³⁶

3.3.1. ODMERA VDOVSKE POKOJNINE

61. člen ZPIZ-2 določa, da se vdovska pokojnina odmeri v višini 70 % od pokojninske osnove. Če je oseba, ki bi bila upravičena do vdovske pokojnine, hkrati upravičena tudi do svoje lastne pokojnine, ima kadarkoli možnost izbire med njima. Pri tem je najbolj smotno, da upravičenci, če je le-teh več, poleg vdove ali vdovca še ostali družinski člani, razmislijo, katero pokojnino uveljavljati. Vdovska pokojnina je smotrna šele, ko pravica do družinske pokojnine preneha in kadar je znesek lastne pokojnine, ki jo prejema vdovec ali vdova, višji od zneska družinske pokojnine.³⁷

Ne glede na zgoraj navedeno zakon dopušča možnost, da se vdovi ali vdovcu, kadar je to ugodneje, poleg lastne pokojnine, najsibo starostne, invalidske ali predčasne, izplačuje tudi 15 % zneska pripadajoče vdovske pokojnine, a največ do 11,7 % zneska najnižje pokojninske osnove. Skupno izplačilo obeh, torej seštevek lastne in dela vdovske pokojnine, pa ne sme presegati najvišje pokojninske osnove za 40 let pokojninske dobe.

Do vdovske pokojnine je, kot je omenjeno zgoraj, v skladu s 54. členom ZPIZ-2 lahko upravičenih tudi več oseb hkrati – zakonec iz nove zakonske zveze in razvezani zakonec, pri čemer eden uveljavlja izplačilo vdovske pokojnine, drugi pa izplačilo njenega dela. V tem primeru se souživalcu, ki uveljavlja pravico do vdovske pokojnine, prizna razlika med celotno pokojnino in njenim delom, ki jo zahteva souživalec, kar je drugače od ureditve po prej veljavnem ZPIZ-1. V skladu z ZPIZ-2 je teoretično možno tudi, da se prvemu souživalcu, v primeru, ko bi lastna pokojnina souživalca presegala zgornjo mejo, izplača celotna pokojnina, medtem ko je bila v skladu z ZPIZ-1 zgornja meja v teh primerih izplačilo polovice vdovske pokojnine.

3.3.2. ODMERA DRUŽINSKE POKOJNINE

Odmera družinske pokojnine je v skladu z 62. členom ZPIZ-2 malo drugačna od odmere vdovske pokojnine. Prav tako se pokojnina odmeri od višine pokojninske osnove iz 60. člena ZPIZ-2, njena višina pa je odvisna od števila in vrste družinskih članov, ki jo uveljavljajo. Če jo uveljavlja en družinski član, se družinska pokojnina odmeri v višini 70 % od osnove, za dva 80 %, za tri 90 % in za štiri ali več v višini 100 %.

³⁶ M. Novak, M. Papež, G. Strban, A. Rangus, I. Štrumbelj Trontelj, P. Čižman-Žagar, M. Kalčič, A. Triller, A. Oven, A. Strojnik Štampar, I. Žagar, VODNIK PO PRAVICAH IZ POKOJNINSKEGA IN INVALIDSKEGA ZAVAROVANJA Z BESEDILOM ZAKONA (ZPIZ-2) (2013), str. 58.

³⁷ M. Papež, J. Kuhelj, A. Dobrina, I. Štrumbelj Trontelj, A. Rangus, M. Žiher, NOVI VELIKI KOMENTAR ZAKONA O POKOJNINSKEM IN INVALIDSKEM ZAVAROVANJU ZPIZ-2 S PODROČJA OBVEZNEGA IN POKLICNEGA ZAVAROVANJA (2014), str. 173.

Navedeni odstotki veljajo v primerih, ko družinsko pokojnino uveljavljajo samo otroci umrlega ali pa samo drugi družinski člani. V vseh ostalih primerih je potrebno upoštevati posebnosti, ki jih v nadaljevanju določa zakon. ZPIZ-2 namreč družinske člane deli na otroke in druge družinske člane, pri čemer imajo otroci in zakonec oziroma z njim izenačena oseba prednost pred drugimi družinskimi člani.

Družinska pokojnina se v teh primerih ob upoštevanju števila upravičencev in odstotka osnove, ki jim pripada, razdeli na enake dele. Če se deljenje ne izide, preostanek pripade najstarejšemu upravičencu.

V primerih, ko družinsko pokojnino hkrati uveljavljajo otroci in ostali družinski člani, se izrazi prednost, ki so je deležni otroci. Pokojnina se namreč najprej odmeri njim – po pravilih iz 1. odstavka 62. člena ZPIZ-2, preostanek osnove, če je sploh na razpolago, pa se odmeri ostalim družinskim članom v enakih delih. Če je otrok dovolj, da se med njih deli osnova v višini 100 %, torej štiri ali več, ostali družinski člani ne morejo pridobiti pravice do družinske pokojnine, kljub temu, da izpolnjujejo vse pogoje.

Mladoletnim otrokom in drugim mladoletnim družinskim članom se družinska pokojnina lahko izplačuje ločeno, kadar to zahtevajo in tudi ločeno živijo.

V primerih, ko družinski člani izpolnjujejo pogoje za pridobitev tako vdovske kot družinske pokojnine, zakon predvideva tri možne situacije:

- kadar so do pokojnine upravičeni otroci in zakonec oziroma z njim izenačena oseba, se odstotek od osnove pokojnine razdeli med upravičence v enakih delih, tako da vdovska pokojnina znaša toliko kot družinska;
- kadar so do pokojnine upravičeni zakonec oziroma z njim izenačena oseba in drugi družinski člani, ima zakonec prednost – njemu se odmeri vdovska pokojnina v višini 70 % od osnove, vsem ostalim pa se v enakih delih razdeli preostanek;
- kadar so do pokojnine upravičeni zakonec oziroma z njim izenačena oseba, otroci in drugi družinski člani, imajo prednost otroci in zakonec – vdovska in družinska pokojnina se odmerita po enakih delih glede na število upravičencev, drugi družinski člani pa so upravičeni do preostanka, če je ta še na voljo.

ZPIZ-2 je ohranil posebno zavarovanje obojestranskih sirot. Otroci, ki ostanejo brez obeh staršev, so obravnavani ugodneje kot otroci, katerih en starš je še živ. Kot osnova se takemu otroku upošteva 100

% pokojnine tistega od staršev, ki je ugodnejša. Če je otrok več, se 100 % osnove v enakih sorazmernih delih deli med njih, če pa to ni možno, pa preostanek pripade najstarejšemu otroku.³⁸

3.3.3. PRIDOBITEV IN PRENEHANJE PRAVICE DO VDOVSKE ALI DRUŽINSKE POKOJNINE

Oseba, ki izpolnjuje pogoje za pridobitev pravice do vdovske oziroma družinske pokojnine, to pravico pridobi v trenutku izpolnitve pogojev. Pokojnina se upravičencu izplačuje od prvega dne naslednjega meseca, šteto od trenutka, ko je vložil zahtevo in za največ šest mesecev nazaj. Pri slednjem je potrebno v skladu s 111. členom ZPIZ-2 upoštevati tudi trenutek zavarovančeve smrti oziroma prvi naslednji dan po prenehanju izplačevanja pokojnine umrlemu.

Izguba pravice do vdovske ali družinske pokojnine je odvisna od prenehanja izpolnjevanja zakonsko predpisanih pogojev za njeno pridobitev.

112. člen ZPIZ-2 določa, da se pokojnina v primerih, ko kateremu od družinskih članov pravica preneha ali se mu izplačilo pokojnine ustavi, ne glede na to, ali gre za družinsko ali vdovsko pokojnino, ostalim družinskim članom ponovno odmeri. Ponovno odmerjena pokojnina upravičencem pripada od dneva, od katerega je nekomu od njih pravica prenehala in so se vzpostavili pogoji za ponovno odmero.

³⁸ M. Papež, J. Kuhelj, A. Dobrina, I. Štrumbelj Trontelj, A. Rangus, M. Žiher, NOVI VELIKI KOMENTAR ZAKONA O POKOJNINSKEM IN INVALIDSKEM ZAVAROVANJU ZPIZ-2 S PODROČJA OBVEZNEGA IN POKLICNEGA ZAVAROVANJA (2014), str. 176–179.

4. SPLOŠNO O ENAKOSTI IN NEENAKOSTI

Enakost pomeni biti enak drug drugemu v vseh okoliščinah in razmerah. Ker gre v osnovi za pojem, brez katerega si moderne in urejene države danes ne moremo več predstavljati, jo definira celo Ustava Republike Slovenije (v nadaljevanju: URS)³⁹ v 14. členu. Ta določa, da so v Sloveniji vsem zagotovljene enake pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino, ter da so pred zakonom enaki vsi.

Navedeno torej pomeni, da nobena od osebnih okoliščin v nobenem primeru ne more in ne sme biti razlog za drugačno obravnavo posameznika od vseh ostalih. V nasprotnem primeru gre seveda za neenakost, ki pa jo je v primeru, ko jo dopušča ali celo povzroča pravna ureditev, nujno odpraviti, že ustvarjene posledice pa sanirati.

Kljub temu, da zakonodaja ves čas stremi k upoštevanju temeljnih ustavnih načel, v nekaterih primerih vseeno pride do določene stopnje odstopanja od njih, tudi zaradi družbenih sprememb, ki se konstantno dogajajo. Ravno zato je pomembno, da se zakonodaja ves čas spreminja in hkrati, ob upoštevanju novih družbenih pojavov, ves čas stremi k vzpostavljanju enakosti. Zakonodajalec z zakonskimi spremembami in dopolnitvami to ves čas počne na vseh področjih, torej tudi na področju pokojninskega prava in ureditve vdovske in družinske pokojnine.

³⁹ Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a); v nadaljevanju: URS.

4.1. ENAKOST IN NEENAKOST NA PODROČJU UREDITVE VDOVSKE POKOJNINE

4.1.1. STAROST IN PREHODNO OBDOBJE – RAZLIKOVANJE GLEDE NA PREJŠNJO UREDITEV

Kot je omenjeno že zgoraj, se je starostna meja za pridobitev vdovske pokojnine podaljšala za pet let. S tem naj bi bila sicer zagotovljena sorazmernost pri spreminjanju pogojev, ne pa toliko varstvo pričakovanih pravic. Postavlja se namreč vprašanje, tako tudi Strban, ali ni zviševanje starosti, kot ga je uvedel ZPIZ-2 – 6 mesecev vsako leto, morda prehitro in ali ni za prehod na novo ureditev določeno prekratko prilagoditveno obdobje. Pokojninsko zavarovanje namreč ne prenaša hitrih in radikalnih sprememb, saj v tem primeru lahko pride do nesorazmernega prikrajšanja posameznih generacij zavarovancev.⁴⁰

Dejansko gre pri tovrstnih spremembah za nekakšen poseg v pričakovane pravice. Če govorimo o vdovski pokojnini, se ta poseg sicer manj izraža kot v primeru starostne pokojnine, saj je pravica do starostne pokojnine izvirna, do vdovske pa izvedena. Za njeno pridobitev namreč ni dovolj, da mi sami izpolnujemo določene zakonske pogoje, pač pa je njena pridobitev pogojena s smrtjo nekoga drugega – našega zakonca ali partnerja. Menim, da je posameznikovo pričakovanje, ali in kdaj bo pridobil pravico do vdovske pokojnine bistveno manjše, kot pa ali in kdaj bo pridobil na primer pravico do starostne pokojnine. Pa vendar, generacije, ki izpolnijo pogoje za pridobitev pravice do vdovske pokojnine, se morda utemeljeno počutijo prikrajšane v primerjavi z generacijami, ki so te pogoje izpolnile v času, ko je veljala prejšnja zakonodaja.

Poleg tega zviševanje starostnega pogoja za pridobitev pravice do vdovske pokojnine pripelje do še ene posledice, in sicer do delnega nesorazmerja med prispevanjem v pokojninsko blagajno in koriščenjem teh sredstev. Oseba, ki je pogoje za pridobitev vdovske pokojnine izpolnila prej, bo seveda v normalnih okoliščinah tovrstno pokojnino uživala dlje kot oseba, ki je zaradi spremembe zakonodaje pogoje izpolnjevala kasneje, v pokojninsko blagajno pa posledično prispevala več. Navedeno je sicer v skladu s temeljnimi načeli pokojninskega zavarovanja, vendar pa predvsem generacije, ki pogoje izpolnijo tekom prehodnega obdobja, tovrstna nesorazmerja, vsaj subjektivno, bolj občutijo.

⁴⁰ G. Strban, Spregledani vidiki pokojninske reforme, v: Delavci in delodajalci, 2-3/2013/XIII (2013), str. 286.

4.1.2. NEENAKOST Z VIDIKA SPOLA

V Sloveniji in Evropski uniji nasploh obstaja dokaj visok pokojninski razkorak med ženskami in moškimi. Upokojitveni pogoji se sicer izenačujejo, vendar pa to, tako Hrženjakova, vodi v visoko ekonomsko neenakost med moškimi in ženskami v starosti, visok delež starejših revnih žensk in spolno neobčutljive ter neinformirane socialne politike. Analize kažejo na to, da ženske, ne samo pri nas, pač pa v celotni EU, prejemajo nižje pokojnine od moških, kar izvira iz tradicionalnega modela »ženska – skrbnica, moški – hranitelj«. Ženske namreč zaradi družbenih pričakovanj in samih sebe izbirajo drugačen način življenja in kariere od moških, kar pa v času upokojevanja vodi v drugačen pokojninski izid. Zaposlovanje v slabše plačanih službah, ki omogočajo več možnosti za skrb za otroke, neplačano delo v obliki skrbi za otroke, starejše in gospodinjstvo, ostajanje doma in podobno namreč vodi v prejetje nižje pokojnine v starosti.⁴¹

Navedene neenakosti z vidika starostne pokojnine posledično vodijo tudi v neenakosti z vidika vdovske pokojnine, vendar v nasprotni smeri. Če so moški v povprečju deležni višje starostne pokojnine kot ženske, so torej ženske deležne višje vdovske pokojnine kot moški. Vdovsko pokojnino upravičena oseba namreč dobi po svojem preminulem partnerju, torej višja starostna pokojnina moškega pomeni tudi višjo vdovsko pokojnino ženski, ko bo moški umrl.

Izenačevanje moških in žensk pri upokojevanju naj bi, kot je omenjeno zgoraj, vodilo v povečevanje ekonomskih neenakosti med njimi. Ob logični povezavi pa lahko rečemo, da je prav vdovska pokojnina ena od instrumentov, ki to neenakost zmanjšujejo. Problem je le v tem, da vdovska pokojnina ni izvirna pravica in je tako ni deležen vsak – na primer partner, ki prvi umre, zagotovo ne. Tako torej ne moremo govoriti o splošnem instrumentu za zmanjševanje neenakosti med spoloma, je pa to eden od načinov, ki ženskam lahko omogoči večjo ekonomsko neodvisnost v starosti.

Predlog sprememb ZPIZ-2 sicer predvideva izenačevanje pogojev na strani moških in žensk, kar se tiče starostne pokojnine. Veljavni ZPIZ-2 namreč v 37. členu določa, da se starostna pokojnina odmeri od pokojninske osnove v odstotku, ki je odvisen od dolžine pokojninske dobe. Trenutno veljavna ureditev določa 26 % pokojninske osnove za 5 let zavarovalne dobe za moške in 29 % pokojninske osnove za 5 let zavarovalne dobe za ženske. Predlog sprememb ZPIZ-2 predvideva enotnih 29,5 % za 15 let zavarovalne dobe tako za moške kot za ženske, poleg tega pa bi se za vsako nadaljnje leto prištelo še 1,36 % brez zgornje omejitve.⁴² Navedeno bi pomenilo popolno izenačenje spolov in njuno nediskriminatorno obravnavo, kar se mi zdi smiselno. Menim namreč, da zgoraj omenjeni tradicionalni model »ženska – skrbnica, moški – hranitelj« v današnjem času nima več velike teže, ženske se z moškimi izenačujemo na področju kariere, moški pa z ženskami na področju gospodinjstva in družine.

⁴¹ M. Hrženjak, *Ekonomska neenakost žensk z vidika spolnega pokojninskega razkoraka*, v: *Delavci in delodajalci*, 4/2016/XVI (2016), str. 609–622.

⁴² Zakon o spremembah in dopolnitvah ZPIZ-2, javna obravnava z dne 16. 7. 2019.

Predlog nove ureditve je zato dobrodošel in smiseln, saj bi po mojem mnenju pripomogel k bistveno večji enakosti med spoloma kot trenutno veljavni predpisi.

4.1.3. NEENAKOST Z VIDIKA SPOLNE USMERJENOSTI

ZPIZ-2 kot vdovo oziroma vdovca, ki potencialno lahko pridobi pravico do vdovske pokojnine, obravnava preživelega zakonskega partnerja, razvezanega zakonca, partnerja v zunajzakonski skupnosti in partnerja v registrirani istospolni partnerski skupnosti.⁴³

Vprašanje neenakosti z vidika spolne usmerjenosti se pojavi pri partnerjih v neregistriranih istospolnih partnerskih skupnostih. Zadnja sprememba ZPIZ-2 namreč slednjih še ni vključila v definicijo vdove oziroma vdovca.

Kljub temu, da istospolna partnerska skupnost v sami definiciji vdove oziroma vdovca še ni eksplicitno navedena, sta slovenski pravni red in sodna praksa že dalj časa izenačevala neregistrirano istospolno partnersko skupnost z zunajzakonsko skupnostjo. Tako je na primer že Ustavno sodišče v eni od svojih odločb iz leta 2013⁴⁴, ki se je sicer nanašala na protiustavnost Zakona o dedovanju, odločilo, da je neregistrirana istospolna partnerska skupnost v svojem bistvu popolnoma enaka zunajzakonski skupnosti – razlika je le v spolu partnerjev in njuni spolni usmerjenosti. Razlikovanje na podlagi te okoliščine pa ustavno ni dopustno, saj zakonodajalec ni navedel dopustnega razloga. V tem primeru gre za diskriminacijo partnerjev v neregistrirani istospolni partnerski skupnosti, s čimer pa so kršene temeljne človekove pravice.

Ustavno sodišče je tri leta po zgoraj omenjeni odločbi razveljavilo celo Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti⁴⁵, češ da je protiustaven, kar je vodilo k sprejetju Zakona o partnerski zvezi,⁴⁶ ki se je pričel uporabljati 24. 2. 2017. Slednji sklenjeno partnersko zvezo med dvema osebama istega spola popolnoma izenačuje z zakonsko zvezo, nesklenjeno partnersko zvezo med dvema osebama istega spola pa z zunajzakonsko zvezo.

Ker gre pri tem za tako imenovani »lex specialis«, to pomeni, da ga je potrebno upoštevati tudi pri razlagi določb ZPIZ-2. Posledica navedenega je popolna izenačitev istospolnih partnerjev z raznospolnimi partnerji tudi pri pridobitvi pravice do vdovske pokojnine. Za vse veljajo enaki pogoji za pridobitev same pravice, kar je, tako menim, v luči načela enakosti edina pravilna odločitev in logična posledica večletnega prizadevanja za dokončno odpravo diskriminacije na vseh področjih na podlagi spolne usmerjenosti.

⁴³ 7. člen ZPIZ-2.

⁴⁴ Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-212/10-18 z dne 5. 4. 2013.

⁴⁵ Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-255/13-15 z dne 18. 2. 2016.

⁴⁶ Zakon o partnerski zvezi (Uradni list RS, št. 33/16).

4.1.4. NEENAKOST GLEDE NA ČAS ROJSTVA ZAVAROVANČEVEGA OTROKA

ZPIZ-2 daje pravico do pridobitve vdovske pokojnine tudi vdovi, ki se ji je otrok zavarovanca ali uživalca pravic rodil najkasneje 300 dni po njegovi smrti. Pri tem ZPIZ-2 ne predvideva načina spočetja otroka. Slednji bi namreč lahko bil spočet tudi s pomočjo oploditve z biomedicinsko pomočjo, pri čemer bi bile uporabljene spolne celice umrlega zakonca.

Zakon o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo⁴⁷ (v nadaljevanju: ZZNPOB) določa, da mora biti darovalec spolnih celic v času vnosa v telo živ, kar je potrebno pred posegom tudi ugotoviti. Darovalec pa je glede na 9. člen ZZNPOB samo moški, katerega celice se uporabijo za oploditev ženske, ki ni njegova zakonska ali zunajzakonska partnerica.

Teoretično bi se lahko zgodilo, da bi se vdova odločila za umetno oploditev s spolnimi celicami umrlega moža ali zunajzakonskega partnerja. Pri tem bi bili možni dve različni spodaj omenjeni situaciji.

Če bi se otrok, spočet z biomedicinsko pomočjo, rodil v 300 dneh po smrti zakonca ali zunajzakonskega partnerja, bi šteli, tako meni tudi Zupančič⁴⁸, da je pokojni še vedno oče otroka, kar bi pomenilo, da vdova izpolnjuje pogoj za pridobitev vdovske pokojnine.

Če bi se otrok, spočet z biomedicinsko pomočjo, rodil po 300 dneh od smrti zakonca ali zunajzakonskega partnerja, pa naletimo na problem, saj tovrstna situacija v zvezi z vdovsko pokojnino ni urejena. Vdova namreč v tem primeru ne izpolnjuje pogoja rojstva otroka v času 300 dni po smrti partnerja, dejansko pa je umrl partner oče novorojenega otroka.

Menim, da ZPIZ-2 v tem primeru neenako obravnava vdove glede na čas rojstva otroka, katerega oče je umrl zavarovanec oziroma uživalec pravice do pokojnine.

4.1.5. NEENAKOST PRI OBRAVNAVI ZAKONSKE ZVEZE IN DRUGE PARTNERSKE SKUPNOSTI

ZPIZ-2 omogoča pridobitev vdovske pokojnine tudi osebi, ki je z umrlim zavarovancem oziroma uživalcem pravic živela v življenjski skupnosti, izenačeni z zakonsko zvezo, tri leta pred njegovo smrtjo oziroma zadnje leto pred smrtjo ob pogoju, da je z njim kadarkoli imela otroka.

Pri tem se postavi vprašanje, koliko časa pred smrtjo zavarovanca oziroma uživalca pravic mora trajati zakonska zveza, da bi vdova oziroma vdovec pridobila pravico do vdovske pokojnine.

⁴⁷ Zakon o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (Uradni list RS, št. 70/00 in 15/17 – DZ).

⁴⁸ Zupančič, K., Družinsko pravo (1999), str. 117.

Glede na to, da ZPIZ-2 postavlja časovni pogoj samo za druge, z zakonsko zvezo izenačene partnerske skupnosti, je za zakonsko zvezo očitno dovolj, da je trajala samo en dan ali celo manj, pa vdova oziroma vdovec že pridobi pravico do vdovske pokojnine. Navedeno pa različne partnerske skupnosti, ki naj bi bile med seboj sicer popolnoma izenačene v posledicah, postavlja v različen položaj in privilegira zakonsko zvezo.

4.2. ENAKOST IN NEENAKOST NA PODROČJU UREDITVE DRUŽINSKE POKOJNINE

4.2.2. KROG DRUŽINSKIH ČLANOV

Do družinske pokojnine so v našem pravnem redu upravičeni otroci, pastorki, vnuki, drugi otroci brez staršev in starši zavarovanca oziroma uživalca pravic.

Glede na to, da za pastorke, vnuke in druge otroke veljajo enaki pogoji za pridobitev pravice do družinske pokojnine kot za otroke, menim, da o morebitni neenakosti nima smisla razpravljati.

Postavi se zgolj vprašanje, ali zakonska dikcija res zajame celoten krog otrok, ki bi bili lahko upravičeni do družinske pokojnine. ZPIZ-2 z besedno zvezo »drugi otroci, ki jih je zavarovanec preživeljal« med upravičence vključi vse otroke vsaj do dopolnjenega 15. leta, torej ni izvzet nihče. Ni pa v zakonu opredeljeno, koliko časa naj bi zavarovanec oziroma uživalec pravic takega otroka preživeljal. S tega vidika bi se neenakost lahko pojavila pri sami odmeri pokojnine. Otroke zakon posebej zaščiti s tem, da ostalim družinskim članom pripade zgolj ostanek osnove za odmero družinske pokojnine, medtem ko vsi drugi otroci prejmejo pokojnino v enakem odstotku, ne glede na to, koliko časa jih je zavarovanec oziroma uživalec pravic dejansko preživeljal. ZPIZ-2 ne daje prednosti nikomur od ostalih otrok, pravica jim pripade v enaki meri tudi, če jih je zavarovanec oziroma uživalec preživeljal zgolj kratek čas.

4.2.3. NEENAKOST PREJEMNIKOV DRUŽINSKE POKOJNINE Z DAVČNEGA VIDIKA

V skladu z Zakonom o dohodnini⁴⁹ je tudi pokojnina, ki jo prejema posameznik, definirana kot dohodek, ki se obdavči. Pri plačilu akontacije dohodnine med letom se upošteva splošno davčno olajšavo, ki povzroči zmanjšanje letne davčne osnove v višini 3.302,70 EUR letno. Edini pogoj, ki je zahtevan za uspešno uveljavljanje omenjene olajšave, je ta, da posameznik, ki pokojnino prejema, ni upoštevan kot

⁴⁹ Zakon o dohodnini (Uradni list RS, št. 13/11 – uradno prečiščeno besedilo, 9/12 – odl. US, 24/12, 30/12, 40/12 – ZUJF, 75/12, 94/12, 52/13 – odl. US, 96/13, 29/14 – odl. US, 50/14, 23/15, 55/15, 63/16, 69/17, 21/19 in 28/19).

vzdrževani družinski član pri drugem davčnem zavezancu. Poleg tega se prejemniku pokojnine prizna še osebna olajšava v višini 13,5 % odmerjene pokojnine. Glede na navedeno v praksi akontacijo dohodnine plačujejo zgolj uživalci najvišjih pokojnin.

Zakon o dohodnini nikjer ne predvideva različnih rešitev za prejemnike različnih vrst pokojnin. Problem se pojavi, ko je uživalec družinske pokojnine po enem staršu hkrati opredeljen tudi kot vzdrževani družinski član pri izračunu akontacije dohodnine po drugem staršu. V tem primeru pride do neenake obravnave različnih uživalcev pokojnine – medtem ko večini uživalcev starostne pokojnine akontacije dohodnine ni potrebno plačevati, ker ne presegajo dohodninskega praga, mora glede na podatke več kot polovica otrok, ki jih preživeli starš v svojem dohodninskem izračunu uveljavlja kot vzdrževanega družinskega člana, plačati davek od prejete družinske pokojnine, saj dohodninski prag zaradi neupoštevanja splošne davčne olajšave presežejo. Navedeno tovrstne uživalce družinske pokojnine postavlja v neenak položaj.

Situacija bi po mojem mnenju morala biti rešena s strani zakonodajalca, ki bi lahko tudi uživalcem družinske pokojnine, ki so hkrati vzdrževani družinski člani, priznal splošno olajšavo ali pa višjo osebno olajšavo. Sama namreč družinske pokojnine ne dojemam kot sredstvo višanja osebnega dohodka, pač pa predvsem kot finančno nadomestilo za izgubljenega starša in njegovo finančno podporo pri šolanju ter odraščanju. Iz tega razloga se mi navedena neenaka obravnava ne zdi smotna. Uživalce družinske pokojnine namreč postavlja v neugoden položaj s finančnega vidika, kar, glede na to, da je že sama izguba starša v mladosti po mojem mnenju precej veliko breme, ne bi bilo potrebno.

5. PRIMERJALNO PRAVO

5.1. DANSKA

Danska loči dva različna prejemka, ki jih lahko uveljavljajo ožji sorodniki v primeru zavarovančeve smrti, in sicer trimesečno upravičenost do pokojnikove pokojnine ter enkratni prejemek, imenovan »death grant«.

Do pokojnikove pokojnine je upravičena oseba, katere partner je bil prejemnik starostne ali invalidske pokojnine. Vendar pa se danska vdovska pokojnina od slovenske razlikuje v tem, da gre za enak znesek, kot ga je prejemal umrli, posameznik pa je do nje upravičen zgolj tri mesece po smrti partnerja. Po poteku treh mesecev se pokojnina preživelega avtomatsko preračuna in spremeni na vsoto, ki mu pripada kot samski osebi.

V primeru, da umrla oseba še ni prejela pokojnine, je pa bila zavarovana v skladu z danskim zdravstvenim zavarovanjem, lahko njena družina zaprosi za izplačilo enkratnega zneska. Višina izplačanega zneska je odvisna od starosti umrlega – če je bil pokojni mlajši od 18 let, znesek znaša največ 9.400,00 DKK (kar je približno 1.260,00 EUR), če je bil starejši od 18 let, pa znesek znaša največ 11.200,00 DKK (kar je približno 1.502,00 EUR).⁵⁰

5.2. VELIKA BRITANIJA

V Veliki Britaniji je možno pridobiti tri različne vrste dohodka ob smrti zakonca oziroma partnerja. Vsem trem ugodnostim je skupno eno – posameznik ni upravičen do nobene od njih, če je bila v času smrti njegova zakonska zveza ali zunajzakonska skupnost razvezana, če je v času smrti živel s kom drugim, kot s svojim partnerjem ali pa je bil v času smrti v zaporu.

»Bereavement Payment« je davčno oproščen enkratni prejemek v višini 2.000,00 £, do katerega sta vdovec ali vdova upravičena v primerih, kadar smrt zavarovanca nastopi, preden bi izpolnil pogoje za upokojitev, in je bil hkrati zavarovan. V primeru, ko je razlog za smrt službene narave, zavarovanje umrlega ni pogoj za pridobitev enkratnega zneska. Dodatni pogoj, ki ga morata izpolnjevati oba, tako umrli kot njegov partner, je, da nihče od njiju v trenutku smrti ne sme biti prejemnik pokojnine oziroma izpolnjevati pogojev za upokojitev.

Če je smrt zavarovanca nastopila 6. 4. 2017 ali kasneje, je preživel partner upravičen do tako imenovanega »Bereavement Support Payment«, za katerega veljajo enaki pogoji kot za »Bereavement

⁵⁰ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1107&langId=en&intPageId=4494> z dne 2. 9. 2019.

Payment«; razlika je zgolj v višini in načinu izplačevanja. Obstajata dve višini izplačila, in sicer 3.500,00 £, ki pride v poštev, kadar preživelemu partnerju ostanejo otroci, ki jih mora preživljati oziroma je partnerica v času smrti partnerja noseča, in 2.500,00 £, kadar ni vključenih otrok. Obe renti se izplačata v največ 18 mesečnih obrokih.

»Widowed Parent's Allowance« pripada na zahtevo osebi, ki je ostala sama z vsaj enim otrokom, ki ga preživlja, osebi, ki je noseča, pa je partner umrl, in osebi, ki je zanosila s pomočjo umetne oploditve, pa je partner umrl. Višina dohodka je odvisna od višine zavarovalne rente, ki jo je plačeval umrli, razen če je umrl na delovnem mestu – največ 112,55 £ na teden, vse dokler otrok ne dopolni 16 let oziroma 20 let v primeru rednega šolanja.

»Bereavement Allowance« pa pripada preživelemu partnerju, če je ta starejši od 45 let in še ni upokojen. Prejemek se izplačuje periodično, največ 52 tednov po smrti partnerja, njegova višina pa je prav tako odvisna od zavarovanja, ki ga je plačeval umrli.⁵¹

5.3. NIZOZEMSKA

Nizozemska ureditev pravic za primer zavarovančeve smrti je precej podobna slovenski. Ob smrti zavarovanca lahko za pokojnino zaprosi zavarovančev partner ali bivši partner, ki ga je zavarovanec vzdrževal, in otroci, mlajši od 16 let, ki so izgubili oba starša (otroci, stari od 16 do 21 let pa zgolj pod določenimi pogoji – če se redno šolajo, skrbijo še za kakšnega brata ali sestro in podobno).

Partner umrlega mora ob njegovi smrti izpolnjevati enega od treh pogojev, in sicer:

- skrb za neporočenega otroka, mlajšega od 18 let,
- nosečnost ali
- vsaj 45 % nezmožnost za delo.

V primeru, da pogoja ne izpolnjuje več, če se sam upokoji ali pa najde drugega partnerja, preneha prejemati pokojnino po umrlem.

Višina pokojnine, ki pripada vdovi ali vdovcu, je odvisna od njegovega osebnega dohodka, vendar lahko znaša največ 70 % minimalne plače. Višina pokojnine, ki pripada otroku, je odvisna od njegove starosti, maksimalna pokojnina pa znaša toliko kot minimalna plača.⁵²

⁵¹ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1132&langId=en&intPageId=4844> z dne 2. 9. 2019.

⁵² <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1122&langId=en&intPageId=4994> z dne 9. 9. 2019.

5.4. ŠVEDSKA

Švedska loči tri vrste pravic za primer zavarovančeve smrti – družinsko, vdovsko in tako imenovano »prilagoditveno« pokojnino.

Družinska pokojnina je namenjena otrokom, ki so izgubili enega ali oba starša in so mlajši od 18 let. Pod posebnimi pogoji lahko tovrstno pokojnino prejemajo do 20. leta. V primeru, da je ta pokojnina nizka ali pa je otrok sploh ne prejema, je upravičen do posebnega dodatka. Vse navedeno velja tako za biološke otroke kot posvojene.

Mlajši od 65 let imajo pravico do »prilagoditvene« pokojnine ob pogoju, da so s pokojnim zakoncem ali registriranim partnerjem živeli najmanj 5 let ali pa živijo z otrokom, za katerega skrbijo. Pokojnina se izplačuje 12 mesecev, izplačevanje se pod določenimi pogoji lahko tudi podaljša, v vsakem primeru pa upravičenec izgubi pravico do tovrstne pokojnine, ko najmlajši otrok dopolni 12 let, ko upravičenec dopolni 65 let ali pa se po preteku 12 mesecev ponovno poroči.

Vdovsko pokojnino je Švedska sicer ukinila s 1. januarjem 1990, še vedno pa so do nje upravičene ženske, ki so bile s pokojnim možem poročene pred tem datumom.⁵³

5.5. ŠPANIJA

Izmed vseh naštetih držav Španija nudi največ različnih prejemkov ob smrti posameznika in vanje vključuje najširši krog ljudi. Prav tako kot večina ostalih držav pozna vdovsko in družinsko pokojnino, poleg njiju pa tudi pokojnino za družinske člane in finančno podporo za pogrebne stroške. V primerih, ko je do smrti prišlo na delovnem mestu zavarovanca, so družinski člani upravičeni še do določenih pavšalnih zneskov.

Vdovska in družinska pokojnina sta precej podobno urejeni kot v drugih evropskih državah – prva je namenjena vdovi oziroma vdovcu, druga pa otrokom, mlajšim od 21 let oziroma mlajšim od 25 let, če je njihov osebni dohodek manjši od minimalne plače.

Ostali družinski člani, kot so oče, mati, stari starši, vnuki, bratje in sestre, lahko zaprosijo za pokojnino za družinske člane, če so z umrlim živeli vsaj dve leti pred smrtjo in so bili finančno odvisni od umrlega ter hkrati ne prejemajo nobene druge oblike pokojnine. Tovrstno pokojnino lahko prejemajo največ eno leto.

⁵³ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1130&langId=en&intPageId=4815> z dne 10. 9. 2019.

Finančna podpora za pogrebne stroške znaša v Španiji 46,50 EUR, zanjo ni potrebno izpolnjevati nobenih pogojev, je pa potrebno zaprositi.⁵⁴

5.6. NEMČIJA

Nemška ureditev vdovske in družinske pokojnine je precej podobna slovenski. Nemci ločijo vdovsko in družinsko pokojnino, pri čemer vdovska pripada preživelemu zakoncu, preživelemu partnerju v zunajzakonski skupnosti, v nekaterih primerih pa tudi bivšemu zakoncu. Družinska pokojnina pa pripade otrokom, ki ostanejo brez enega ali obeh staršev, do 18. leta oziroma najkasneje do 27. leta v primeru, da se redno šolajo ali profesionalno trenirajo, da dopolnijo 18 let ravno v vmesnem obdobju med zaključkom ene in pričetkom druge vrste šolanja, se prostovoljno vključijo v socialne ali ekološke storitve oziroma služenje vojaškega roka ali pa so nezmožni za delo.

Višina družinske pokojnine znaša 10 % pokojnikove pokojnine v primeru, da otrok ostane brez enega starša, in 20 % v primeru, da ostane brez obeh. Vdovska pokojnina praviloma znaša 25 % pokojnikove, vendar jo posameznik lahko prejema največ 2 leti. V določenih primerih, kot je vzgajanje otrok, starost 45 let in več (nova zakonodaja z letom 2029 minimalno starost dviga na 47 let) ali zmanjšana sposobnost za delo, se vdovska pokojnina poveča na 55 % pokojnikove. Starši, ki preživljajo otroke, praviloma prejema tudi dodatek k pokojnini.⁵⁵

5.7. ISLANDIJA

Pokojnina, financirana iz državnih virov, po smrti posameznika pripade samo mladoletnim otrokom umrlega, pa še to le v primeru, da so imeli umrli in njegovi otroci pred smrtjo na Islandiji vsaj 3 leta prijavljeno stalno bivališče. Pokojnina se otrokom izplačuje mesečno do dopolnjenega 18. leta. Zakoncem oziroma preživelim partnerjem pokojnina s strani države ne pripada, lahko pa zaprosijo za uporabo pokojnikove davčne kartice 9 mesecev po njegovi smrti ter za zmanjšanje davka na dohodek in premoženje. Za pomoč lahko zaprosijo tudi občino.

V primeru, da je pokojnik plačeval v pokojninski fond, so preživeli partner in otroci v določenih primerih upravičeni do nadomestila.⁵⁶

5.8. ŠVICA

⁵⁴ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1129&langId=en&intPageId=4796> z dne 10. 9. 2019.

⁵⁵ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1111&langId=en&intPageId=4555> z dne 16. 11. 2019.

⁵⁶ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1114&langId=en&intPageId=4596> z dne 16. 11. 2019.

Švica priznava pravico do vdovske pokojnine preživelemu partnerju, ki preživlja vsaj enega otroka, mlajšega od 18 let, preživelemu zakoncu, ki je starejši od 45 let in je njuna zakonska zveza trajala vsaj 5 let, pod določenimi pogoji pa tudi razvezanemu zakoncu oziroma bivšemu partnerju, in sicer, če je taka zveza trajala vsaj 10 let in poleg tega obstaja skupni otrok ali pa je do ločitve prišlo po 45. letu. Vdovska pokojnina znaša 80 % pokojnine, ki bi jo prejemal umrli.

Otrokom pripada družinska pokojnina v višini 40 % pokojnine umrlega, in sicer do dopolnjenega 18. leta oziroma najkasneje do dopolnjenega 25. leta v primeru, da se redno šolajo. Po smrti enega starša jim pripada ena družinska pokojnina, ob smrti obeh staršev pa dvojna; slednja lahko znaša največ 60 % maksimalne starostne pokojnine.

Višina vdovske in družinske pokojnine je v Švici navzgor in navzdol omejena, in sicer minimalna vdovska pokojnina znaša 948 CHF (oziroma 844 EUR), maksimalna 1.896 CHF (oziroma 1.689 EUR), minimalna družinska pokojnina 474 CHF (oziroma 422 EUR), maksimalna pa 948 CHF (oziroma 844 EUR).

Poleg tega Švica omogoča tudi dodatno financiranje s strani države v primerih, kadar prejemek posameznika, ki vključuje tako pokojnino kot druge dohodke, ne zadošča za preživetje, vendar zgolj osebam s stalnim prebivališčem v Švici.⁵⁷

⁵⁷ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1131&langId=en&intPageId=4828> z dne 17. 11. 2019.

6. SMISELNOST INSTITUTA PRAVIC ZA PRIMER ZAVAROVANČEVE SMRTI

Smisel pokojninskega zavarovanja in prejemanja predvsem starostne pokojnine v zrelem obdobju človekovega življenja je v zagotovitvi dostojnega staranja in zmožnosti preživljanja takrat, ko fizično in psihično nismo več sposobni pridobivati sredstev za preživljanje.

Pokojninski sistem je v času svojega obstoja preživel že mnogo ekonomskih, družbenih in demografskih sprememb. Kljub temu, da redne reforme pripomorejo k temu, da sistem ostaja kolikor toliko stabilen in ažuren, so si strokovnjaki enotni, da družbenih sprememb ob tempu, ki mu ga narekuje zakonodajalec, kljub vsemu ne dohaja. Potrebna je ponovna temeljita reforma, ki naj bi se zgodila v letu 2020.

Navedeno velja za pokojninski sistem v celoti, torej za vse oblike pokojnin, med njimi tudi vdovsko in družinsko. Družbene spremembe, do katerih je prišlo v času obstoja pokojninskega sistema, namreč v ospredje postavljajo vprašanje, ali sta ti dve sploh še smiselni.

Osnovni namen vdovske pokojnine je nekakšna zaščita »šibkejšega« partnerja. Dokler v družinsko blagajno prispevata oba in dokler oba prejemata dohodek, naj si bo v obliki plače ali pokojnine, je preživljanje bistveno lažje. Skupni mesečni redni stroški namreč niso bistveno večji, medtem ko se prihodek v povprečju podvoji. V trenutku, ko eden od partnerjev premine, pa je drugi postavljen v bistveno drugačno situacijo. Ob skorajda enakih stroških je dohodka, s katerimi bi te stroške lahko poravnal, mnogo manj. Ravno zato je vdovska pokojnina primeren mehanizem za vzpostavitev novega načina življenja po partnerjevi smrti in dostojno preživetje sebe in otrok.

Medtem ko vdovska pokojnina ščiti preživelega partnerja ali partnerico v njegovi starosti, pa družinska pokojnina poskrbi za finančno stabilnost v času mladosti, ko je otrok v fazi pridobivanja izobrazbe za poznejšo samostojnost. S tega vidika ima morda družinska pokojnina večjo težo kot vdovska – otrok, ki bo tudi s pomočjo družinske pokojnine dokončal šolanje, se bo po koncu šolanja tudi sam aktivno vključil v pokojninski sistem in v času delovne dobe ves čas prispeval v pokojninsko blagajno. Družinsko pokojnino, ki jo je prejemal, bo tako praktično »vrnil« sistemu s plačevanjem prispevkov.

Tako ena kot druga vrsta pokojnine sta v praksi del načela o socialni državi, vendar pa se sama sprašujem, ali sta v taki obliki še vedno potrebni. Kar se tiče družinske pokojnine, je moj odgovor da – pokojnina je starostno omejena in namenjena uspešnejšemu šolanju, zato jo podpiram v taki obliki, kot v naši zakonodaji obstaja.

Vdovska pokojnina pa po mojem mnenju v dosedanji obliki ni potrebna, saj so okoliščine bistveno drugačne – danes imamo precej daljšo življenjsko dobo, poleg tega pa ženske, ki so bile nekdaj zapostavljene pri pridobivanju dohodka in pri katerih se je pomen vdovske pokojnine odražal v večjem pomenu, danes v veliki večini samostojno delujejo na trgu dela, imajo svoj lasten dohodek in niso več

tako odvisne od svojih partnerjev kot nekoč. Menim, da iz teh razlogov ni najbolj smiselno, da ureditev vdovske pokojnine ostane taka, kot je. Osebnostno bi v pokojninski zakonodaji spremenila pogoje za pridobitev vdovske pokojnine in se približala danskemu sistemu – pomoč vdovi oziroma vdovcu naj ostane, vendar pa naj bo njeno pridobivanje časovno bolj omejeno. Vdovska pokojnina bi morala po mojem mnenju predstavljati nekakšno finančno podporo v času po smrti partnerja, pozneje pa bi lahko po zgledu nekaterih tujih držav tudi Slovenija prilagodila pokojnino dejstvu, da gre za samsko osebo, ter njegovo osebno pokojnino zvišala, vdovsko pa bi vdovec oziroma vdova prenehala prejemati.

7. ZAKLJUČEK

Vdovska in družinska pokojnina, pravici za primer zavarovančeve smrti, ki ju priznava in ureja slovenski pravni sistem, sta pomemben del našega pokojninskega sistema. Gre za izvedeni pravici, ki predstavljata finančno varnost in stabilnost družinskim članom v trenutkih ob smrti zavarovanca oziroma uživalca pokojnine in jim na nek način pomagata po izgubi njim bližnje osebe ponovno zaživeti. Navedeni pravici v našem pravu nista novost, saj obstajata že kar nekaj časa, poleg tega pa jih v svojih pravnih ureditvah v takih ali drugačnih oblikah poznajo tudi mnoge druge države. Pravice za primer zavarovančeve smrti se med državami razlikujejo glede na krog upravičencev in glede na obseg samih pravic, vse pa obstajajo z enakim namenom – poskrbeti za osebe, ki jih je prizadela smrt družinskega člana, ne samo s čustvenega vidika, pač pa tudi in predvsem z vidika prihodkov, življenjskih sredstev in preživljanja.

Neenakosti v zvezi z ureditvijo obeh vrst pokojnine v slovenskem pravnem redu niso našla prav veliko. V magistrskem diplomskem delu sem podrobneje preučila neenakosti na področju vdovske pokojnine z vidika starosti in prehodnega obdobja, spola, spolne usmerjenosti, časa rojstva zavarovančevega otroka in primerjave zakonske zveze z drugo partnersko skupnostjo, neenakosti na področju družinske pokojnine pa z vidika kroga družinskih članov in z davčnega vidika. Ureditev, ki je trenutno veljavna, je neenakosti na nekaterih področjih glede na preteklo ureditev že precej uspešno odpravila tudi zavoljo spremembe ostale zakonodaje v smeri zagotavljanja večje enakosti. Se pa sedaj problem tako vdovske in družinske pokojnine kot celotnega slovenskega pokojninskega sistema pojavlja drugje, in sicer v delni zastarelosti ureditve, ki jo bo v prihodnjih letih zavoljo obstoja pokojninskega sistema potrebno preurediti in prilagoditi trenutnim življenjskim razmeram, demografskim značilnostim današnjih generacij in nasploh moderni družbi. Menim, da tako obširne podpore, kot jo nudi trenutna slovenska pravna ureditev, družba ne potrebuje. Ob upoštevanju vedno večje enakosti med ljudmi, vedno daljše življenjske dobe moških in žensk ter vedno manjših zdravstvenih rizikov, ki jih uspešno zmanjšuje in odpravlja medicina, je smiselno to upoštevati tudi v pokojninskem sistemu, in sicer s pogojevanjem pravice do pridobitve starostne pokojnine z višjo starostjo, s pogojevanjem pravice do vdovske pokojnine z bolj strogo omejitvijo njenega trajanja ter s pogojevanjem pravice do družinske pokojnine s čim hitrejšim zaključkom rednega šolanja. Za vse navedeno se zakonodajalec že trudi. Naslednje spremembe ZPIZ-2 bodo po vsej verjetnosti prinesle kar nekaj takih in podobnih omejitev.

Glede na navedeno je obstoj tako družinske kot vdovske pokojnine precej vprašljiv. V primeru krčenja pokojninskih pravic je malo verjetno, da bi se prej omenjeni pravici v našem pravnem redu obdržali taki, kot sta. Sama sem mnenja, da je v socialni državi edino pravilno, da ob psihično napornih in stresnih življenjskih dogodkih, kot je smrt bližnjega, nekakšna denarna pomoč s strani države v taki ali drugačni obliki obstaja tudi v prihodnje. Bi pa zavoljo obstoja pokojninskega sistema tudi v prihodnje delno postrojila pogoje pridobitve vdovske ali družinske pokojnine.

Kljub vsemu pa je, ne glede na to, kakšno ureditev bo zakonodajalec sprejel ob naslednji pokojninski reformi, potrebno vzdrževati nivo enakosti med ljudmi v primerljivih pravnih položajih, ne le pri ureditvi vdovske in družinske pokojnine, pač pa pri ureditvi pokojninskega sistema nasploh.

8. VIRI IN LITERATURA

8.1. MONOGRAFIJE

- Cvetko, Aleksej, Pravice iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja po novem zakonu in zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, Bonex, Ljubljana, 2000.
- Cvetko, Aleksej, Kalčič, Miran, Pogačar, Peter, Pregled sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja s komentarjem in sodno prakso, De Vesta, Maribor, 2009.
- Papež, Marijan, Kuhelj, Jože, Dobrina, Anton, Štrumbelj Trontelj, Irena, Rangus, Andraž, Žiher, Mitja, Novi veliki komentar Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju – ZPIZ-2, Reforma, Ljubljana, 2014.
- Novak, Mitja, Papež, Marijan, Strban, Grega, Rangus, Andraž, Štrumbelj Trontelj, Irena, Čizman Žagar, Polonca, Kalčič, Miran, Triller, A., Oven, A. Strojini Štampar, Aljoša, Žagar, I., Vodnik po pravicah iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja z besedilom zakona (ZPIZ-2), Inštitut za delo pri Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 2013.
- Zupančič, Karel, Družinsko pravo, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 1999.

8.2. ČLANKI IN PRISPEVKI

- Strban, Grega, Spregledani vidiki pokojninske reforme, Delavci in delodajalci, 2–3/2013/XIII, 2013, pp. 277–298.
- Rangus, Andraž, Reforma obveznega pokojninskega zavarovanja v luči temeljnih načel slovenskega pokojninskega sistema, Delavci in delodajalci, 1/2016/XVI, 2016, pp. 39–60.
- Hrženjak, Majda, Ekonomska neenakost žensk z vidika spolnega pokojninskega razkoraka, Delavci in delodajalci, 4/2016/XVI, 2016, pp. 609–622.
- Rangus, Andraž, Kaj prinaša prihodnji pokojninski sistem z vidika zagotavljanja medgeneracijske enakosti, Delavci in delodajalci, 2–3/2016/XVI, 2016, pp. 321–342.
- Strban, Grega, Solidarnost in samoodgovornost, Odsev dejstev v pravu – Da mihi facta, dabo tibi ius, Liber amicorum Janez Kranjc, Pravna fakulteta v Ljubljani, 2019, pp. 383–400.

8.3. PRAVNI VIRI

- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2), Ur. l. RS, št. 96/12, 39/13, 99/13 – ZSVarPre-C, 101/13 – ZIPRS1415, 44/14 – ORZPIZ206, 85/14 – ZUJF-B, 95/14 – ZUJF-C, 90/15 – ZIUPTD, 102/15, 23/17, 40/17 in 65/17.

- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-1), Ur. l. RS, št. 109/06 – uradno prečiščeno besedilo, 114/06 – ZUTPG, 10/08 – ZVarDod, 98/09 – ZIUZGK, 38/10 – ZUKN, 61/10 – ZSVarPre, 79/10 – ZPKDPIZ, 94/10 – ZIU, 94/11 – odl. US, 105/11 – odl. US, 110/11 – ZDIU12, 40/12 – ZUJF, 96/12 – ZPIZ-2 in 9/17 – odl. US.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, javna obravnava z dne 16. 7. 2019.
- Družinski zakonik (DZ), Ur. l. RS, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg in 22/19.
- Zakon o partnerski zvezi (ZPZ), Ur. l. RS, št. 33/16.
- Zakon o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (ZZNPOB), Ur. l. RS, št. 70/00 in 15/17 – DZ.
- Zakon o dohodnini (ZDOH-1), Ur. l. RS, št. 13/11 – uradno prečiščeno besedilo, 9/12 – odl. US, 24/12, 30/12, 40/12 – ZUJF, 75/12, 94/12, 52/13 – odl. US, 96/13, 29/14 – odl. US, 50/14, 23/15, 55/15, 63/16, 69/17, 21/19 in 28/19.
- Ustava Republike Slovenije (URS), Ur. l. RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121,140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a.

8.4. SODNE ODLOČBE

- Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-212/10-18 z dne 5. 4. 2013.
- Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-255/13-15 z dne 18. 2. 2016.
- Odločba Ustavnega sodišča št. U-I-36/00 z dne 11. 12. 2003.
- Odločba Vrhovnega sodišča št. VIII Ips 124/08 z dne 23. 2. 2010.
- Odločba Vrhovnega sodišča št. VIII Ips 326/2016 z dne 9. 5. 2017.
- Odločba Vrhovnega sodišča št. VIII Ips210/2009 z dne 18. 4. 2011.
- Odločba Vrhovnega sodišča št. VIII Ips 392/2006 z dne 27. 9. 2007.
- Odločba Vrhovnega sodišča št. VIII Ips 18/2018 z dne 2. 10. 2018.

8.5. INTERNETNI VIRI

- <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1107&langId=en&intPageId=4494> (2. 9. 2019).
- <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1132&langId=en&intPageId=4844> (2. 9. 2019).
- <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1122&langId=en&intPageId=4994> (9. 9. 2019).
- <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1130&langId=en&intPageId=4815> (10. 9. 2019).
- <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1129&langId=en&intPageId=4796> (10. 9. 2019).
- <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1111&langId=en&intPageId=4555> (16. 11. 2019).

- <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1114&langId=en&intPageId=4596> (16. 11. 2019).
- <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1131&langId=en&intPageId=4828> (17. 11. 2019).